

Učitel matematiky

Dag Hrubý

Historie maturitní zkoušky (2)

Učitel matematiky, Vol. 20 (2012), No. 4, 227–236

Persistent URL: <http://dml.cz/dmlcz/149490>

Terms of use:

© Jednota českých matematiků a fyziků, 2012

Institute of Mathematics of the Czech Academy of Sciences provides access to digitized documents strictly for personal use. Each copy of any part of this document must contain these *Terms of use*.

This document has been digitized, optimized for electronic delivery and stamped with digital signature within the project *DML-CZ: The Czech Digital Mathematics Library* <http://dml.cz>

HISTORIE MATURITNÍ ZKOUŠKY (2)

DAG HRUBÝ

V minulém čísle jsme popsali historii maturitních zkoušek do roku 1918. Druhý díl našeho seriálu bude věnován období 1918-1948. Je užitečné rozdělit si toto období na tři části zahrnující léta 1918-1939, 1939-1945, 1945-1948.

Maturitní zkoušky v letech 1918–1939

Vznik Československé republiky v roce 1918 byl spojen s velkými nadějemi také v oblasti školství. Přes všechna očekávání pedagogické veřejnosti se po vzniku Československa nepodařilo uskutečnit do roku 1938 žádnou významnější školskou reformu. Jedním z důvodů bylo, že ČSR převzala v roce 1918 celý právní řád a systém Rakouska-Uherska. Významnější přijaté zákony, zákon č. 226/1922 Sb. (tzv. malý školský zákon) a zákon č. 233/1935 Sb., se týkaly základního školství. V případě středního školství se celé období předmnichovské republiky přidržovalo historických legislativních dokumentů z období rakouského mocnářství. Následující tabulka uvádí počty gymnázií a reálků ve školním roce 1917/1918.

	Gymnázia	Žáci	Reálná gym.	Žáci	Reálky	Žáci
Čechy	22	5 670	24	7 318	30	10 776
Morava	15	3 651	10	1 969	13	4 345
Celkem	37	9 321	34	9 287	43	15 131

Je zajímavé, že první návrhy na nové uspořádání středního školství vznikly již v letech první světové války. Tyto návrhy, které

vypracovaly *Jednota českých matematiků a fyziků* (JČMF) a *Filologická jednota*, byly publikovány v roce 1919 a staly se základem pro další aktivity, organizované Ministerstvem školství a národní osvěty (MŠNO). V této souvislosti nepřekvapuje, že na tehdejší MŠNO nastoupili i někteří významní představitelé JČMF. Celý návrh JČMF byl strukturován do 11 základních bodů:

- reformovaná střední škola musí být ústavem všeobecně vzdělávacím
- žáci po 5. třídě národní školy a dosažení věku 11 let přijímáni bez přijímací zkoušky
- střední škola je šestiletá, stejná pro obě pohlaví
- první čtyři roky mají jednotnou osnovu společnou pro všechny žáky
- čtyřletý společný základ je prost klasických jazyků
- pátá a šestá třída má dva směry. Jeden s latinou, druhý bez latiny.
- absolvuje-li žák úspěšně šest tříd, vystupuje ze školy bez maturitní zkoušky
- ke každé škole budiž přiřčleněna jednorocní vysokoškolská příprava
- vysokoškolská příprava má tři oddělení: filologicko-historické, přírodovědecké a matematické
- kdo chce vstoupit na vysokoškolskou přípravku, dělá zkoušku z jednoho hlavního předmětu tohoto oddělení, který scházel ve třídě, z níž postupuje
- úspěšná reforma středního školství předpokládá souběžnou úpravu ostatního školství

Návrh zákona s 59 paragrafy a sedmdesátistránkovou důvodovou zprávou, který byl vypracován komisí MŠNO, se již v některých bodech od původního návrhu JČMF lišil, zapadl a nebyl nikdy předložen parlamentu. Návrh JČMF požadoval realizaci i dalších věcí, zejména důraz na momenty všeobecně vzdělávací. Z výuky má být odstraněno vše odbornické, avšak požadavky na žáky

proti současnému stavu mají být zvýšeny, a to hlavně v posuzování bezpečného ovládní látky. Výuka měla být pouze dopolední a v žádné třídě neměl počet týdenních hodin přesáhnout 30. Za podmínku úspěšné práce požadoval návrh snížení počtu žáků ve třídách (30), při jazykové výuce skupiny maximálně o 10 žácích. Návrh konstatoval, že latina a řečtina nenáleží na SŠ jako předměty všeobecně vzdělávací a v M a Dg musí být látka omezena na minimum potřebné pro všeobecné vzdělání. Návrh definoval povinné vyučované moderní jazyky (FJ, AJ, NJ, slovanské jazyky). Je zajímavé, že návrh dával v úvahu, zda by se vyučovací hodiny neměly zkrátit na 45 minut. Jedná se o historicky první zmínku o takové délce dnes běžné vyučovací hodiny.

Rozdělení gymnázií po roce 1918 zůstalo nezměněno, měnil se ale postupně poměr mezi jednotlivými typy. Zatímco zájem o klasické gymnázium klesal a jejich počet se snižoval, zájem o reálná gymnázia naopak vzrůstal, jak se můžeme přesvědčit v následující tabulce.

Počty gymnázií a reálek v letech 1921–1938

Rok	Klasická gym.	Reálná gym.	Reformní reálná gym.	Reálky	Celkem
1921/1922	51	84	38	71	244
1922/1923	48	83	50	71	252
1923/1924	42	83	55	71	251
1924/1925	36	85	58	67	246
1925/1926	34	85	55	66	240
1926/1927	32	87	55	66	240
1927/1928	31	87	53	66	237
1928/1929	31	92	52	64	239

Rok	Klasická gym.	Reálná gym.	Reformní reálná gym.	Reálky	Celkem
1929/1930	29	107	46	57	239
1930/1931	29	108	46	57	240
1931/1932	29	108	47	57	241
1932/1933	29	109	45	57	240
1933/1934	30	111	45	56	242
1934/1935	26	122	41	46	235
1935/1936	26	140	31	43	240
1936/1937	26	152	29	38	245
1937/1938	19	103	20	29	171

V roce 1923 bylo zřízeno reformní oddělení MŠNO. Toto oddělení vedené F. Maškem, ministerským radou, vypracovalo nejen rámcový návrh zákona na úpravu střední školy, ale také školy měšťanské, včetně úpravy vzdělávání učitelů národních škol. Východiskem bylo přesvědčení, že *škola určitého státu a národa má vyrůstati ze zvláštních poměrů tohoto státu a národa i z pedagogické tradice a zkušeností v nich nahromaděných a nesmí mechanicky přejímat z ciziny myšlenky tam vzniklé a třeba i vyzkoušené*. Nicméně ze znalosti cizího školství a jeho vývoje může čerpat leckterý nový podnět. Zajímavým faktem bylo, že návrh zákona pracoval i s novým termínem *normální střední škola*, která byla obsahově považována za daných okolností za nejlepší. Reformu se ale nepodařilo prosadit. Autoři materiálu zdůraznili i myšlenku, že i když reforma školství může mít vedle cílu ryze kulturních také cíle jiné, nestálo by zato pronikavě reformovat školu, pokud by nová úprava nesměřovala ke zvýšení úrovně všech vrstev národa.

Ke změně maturitní zkoušky došlo v roce 1931. Původně bylo stanoveno, aby se písemné MZ konaly v dubnu a ústní MZ v červnu. Později byly termíny změněny na písemné MZ po 15. květnu

a ústní MZ od 10. do 29. června. Na vysokých školách se žádné přijímací zkoušky nekonaly. Za maturitní zkoušku se platila taxa 100 korun, externisté 200 korun. Při písemné práci z cizích jazyků umožněno používání slovníků. Maturitní zkoušky byly odlišné podle typu školy. Gymnázia a reálky budeme označovat následujícími zkratkami: G – gymnázium, RG – reálné gymnázium, RRG – reálné reformované gymnázium, R – reálka.

PÍSEMNÉ PRÁCE

- vyučovací jazyk 5 hodin (G, RG, RRG, R)
- deskriptivní geometrie 5 hodin (pouze na R)

Další písemné práce (latina, matematika, řečtina, moderní živý jazyk) byly odlišné podle typu školy a byly v délce 3 hodin. Na školách s jiným vyučovacím jazykem byla písemná práce z češtiny. Na gymnáziích s českým vyučovacím jazykem byla písemná práce z němčiny, pokud byla vyučována v nejvyšší třídě.

ÚSTNÍ ZKOUŠKY

Ústní zkoušky se skládaly ze čtyř předmětů. Zkoušky byly stanoveny následovně:

	a)	b)	c)	d)
G	vyuč. jazyk, vlastivěda	latina	řečtina, němčina zool. s botanikou	matematika, fyzika,
RG	vyuč. jazyk, vlastivěda	latina matematika	francouzština, němčina, českoslov.	fyzika, zool. s bot., chem. s mineral.
RRG	vyuč. jazyk vlastivěda,	francouzština matematika	latina němčina českoslov.	fyzika, zool. s bot., chem. s mineral.
R	vyuč. jazyk, vlastivěda	matematika	francouzština němčina českoslov.	fyzika, zool. s bot., chem. s mineral.

Celý systém maturit po roce 1931 se jeví jako poněkud komplikovaný. Na ukázkou si uvedeme předtištěný záznam hlavního

protokolu o zkouškách dospělosti na Státní československé reálce v Jevíčku v roce 1937:

Ústní zkoušky dospělosti

a₁) Z jazyka československého b) Z matematiky

a₂) Z vlastivědy

c₁) Z jazyka francouzského d₁) Z . . .

c₂) Z jazyka německého d₂) Z deskř. geom.

Protokol uvádí, že zkušební komise rozhodla, aby kandidát ko-
nal zkoušku ústní ve skupině a) z vlastivědy. Dále je poznamenáno,
že kandidát uvádí v přihášce ke zkoušce z dospělosti, že se roz-
hodl ve skupině c) pro jazyk německý a ve skupině d) pro fyziku.
Dále se uvádí, že se podrobil písemným zkouškám z dospělosti
z jazyka československého, z jazyka francouzského, z jazyka ně-
meckého a z deskriptivní geometrie. Kandidát si přeje, aby mu na
vysvědčení byla zapsána známka z náboženství a z nepovinných
předmětů si přeje známky z chem. cvičení a zpěvu.

Matematika byla váženým předmětem i na klasických gymná-
ziích, o čemž svědčí následující epizoda. Návrh, aby se v oktávě
klasického gymnázia nevyučovala matematika, narazil na zásadní
nesouhlas klasických filologů, kteří se obávali, že absencí matema-
tiky v nejvyšší třídě by byl tento typ gymnázia znehodnocen a že
by dokonce vzniklo nebezpečí v podobě omezení oprávnění absol-
ventů pro studium na všech vysokých školách. Je pozoruhodné, že
tento návrh podala odborná reformní komise v čele s prof. B. By-
džovským.

Své kulturní poslání v předmnichovské republice mohla plnit
gymnázia především díky tomu, že v jejich sborech působili jako
profesoři vědci, spisovatelé, umělci a hlavně výrazné pedagogické
osobnosti, které chápaly své povolání jako poslání a které se díky
tomu těšily vážnosti v místní i v celé české národní společnosti.
Ve svých aprobačních předmětech byli skutečnými odborníky a ni-
kdo to ani v náznaku nezpochyboval. Gymnázia patřila ke ško-
lám výrazně prestižním, majícím patřičnou vážnost a autoritu.
Své studenty si pečlivě vybírala, studium bylo náročné, vyžadu-

jící jisté úsilí. Gymnázia se chovala také jako skutečně výběrové školy se vším, co k tomu patřilo. Nebyly problémy s odchody žáků, kteří neprojevovali dostatečné studijní úsilí, neměli studijní předpoklady a nedosahovali odpovídajících výsledků.

Maturitní zkoušky v letech 1939–1945

V souvislosti s okupací Československa se většinou připomínají, a to zcela oprávněně, události, které vyvrcholily 17. listopadem 1939. Složitá situace ale nastala také na školách základních a středních. V první polovině roku 1939 bylo uzavřeno 32 obecných a měšťanských škol a 16. března 1939 byli ze škol propuštěni všichni židovští zaměstnanci. Do škol byli dosazováni němečtí učitelé a ředitelé. Od roku 1940 byly upraveny plány všech škol, němčina se stala hlavním předmětem, došlo k uzavření prvních 5 českých gymnázií. V roce 1941 zrušeno dalších 35 středních škol a do konce roku 1942 zrušeno již téměř 70% všech SŠ. Ve školním roce 1941/1942 klesl počet přijímaných žáků na gymnázia na polovinu. Od školního roku 1941/1942 existovaly pouze dva typy gymnázií – reálné a klasické gymnázium, a to pouze pro chlapce. Na dívčí reálná gymnázia se místo latiny zavedla praktická příprava na budoucí roli žen a matek. Výnosem MŠ ze dne 16.1.1942 se nařizovalo užívat ve školách pouze německo – české tiskopisy. V roce 1942 byl jmenován ministrem školství v protektorátní vládě Emanuel Moravec (1893–1945). Předpisy z roku 1942 stanovovaly, že o známce z daného předmětu maturitní zkoušky rozhodoval předseda komise nebo přítomný německý inspektor, který měl navíc právo měnit i známky z písemných prací. Teprve po válce se stala známou skutečnost, že podle důvěrného pokynu z roku 1942 musel být počet žáků nevyhovujících u maturitní zkoušky nejméně 20%. Měla tím být dokumentována nižší intelektuální schopnost českého obyvatelstva. Podle značně neúplných údajů bylo na 5 000 učitelů odvečeno do koncentračních táborů, káznic a věznic a na 650 tam zahynulo. V roce 1944/1945 bylo zastaveno vyučování v osmých postupných ročnících a žáci těchto tříd byli přiděleni k vojenským a polovojenským pomocným službám. Školní rok 1944/1945 byl prodloužen do 15. července. Perzekvovaní studenti gymnázií a středních odborných škol mohli složit

maturitu v létě a na podzim roku 1945. Na závěr tohoto odstavce uvádíme počty gymnázií v letech 1938–1948:

Rok	Počet škol	Počet žáků
1937/1938	257	
1938/1939	177	100 183
1939/1940	177	94 690
1940/1941	180	88 039
1941/1942	163	76 839
1942/0943	146	56 969
1943/1944	143	49 663
1944/1945	140	40 665
1945/1946	204	27 195
1947/1948	222	35 867

Maturitní zkoušky v letech 1945–1948

Prakticky hned po skončení druhé světové války byla zrušena všechna protektorátní nařízení Ministerstva školství týkající se maturitní zkoušky. Výnosem z 16.10.1945 byly uzavřeny všechny německé školy. Pro maturitní zkoušky v roce 1945 byl vydán výnos Ministerstva školství a osvěty z 12. června 1945, který uvádí, že zkoušky dospělosti na gymnáziích, reálných gymnáziích, reformních reálných gymnáziích a reálkách jest konati nadále podle výnosu MŠNO ze dne 11. ledna 1938. Výnos Ministerstva školství a osvěty ze 6.2.1946 obsahuje předpis o zkouškách dospělosti na gymnáziích (G), reálných gymnáziích (RG), reformních reálných gymnáziích (RRG) a reálkách (RE) a na reálných a matematicko-přírodovědeckých větvích reálných gymnáziích (RM-PVRG).

PÍSEMNÉ ZKOUŠKY (3)

- vyučovací jazyk (na všech středních školách)
- překlad z latiny (G, RG, RRG), překlad z druhého živého jazyka (RMPVRG)
- překlad z jazyka řeckého (G), překlad z druhého živého jazyka (RG, RRG)
- deskriptivní geometrie (RMPVRG)

Pro písemnou práci z jazyka vyučovacího a deskriptivní geometrie – 5 hodin, pro ostatní práce – 3 hodiny

ÚSTNÍ ZKOUŠKY (4)

- český jazyk (na všech typech středních škol)
- vlastivěda (na všech typech středních škol)
- jazyk latinský a řecký, matematika, fyzika a biologie (G)
- jazyk latinský, druhý živý jazyk, matematika, fyzika, biologie a chemické repu (RG, RRG)
- matematika a druhý živý jazyk, fyzika, biologie, chemie (RMPVRG)

Školství se v letech 1945–1948 dostalo do centra pozornosti všech povolených politických stran. Diferenciovanou jednotnou školu měli v programu národní socialisté a sociální demokraté. Lidová strana požadovala církevní školy a komunisté důslednou jednotnou školu. Rozhodující slovo měla skupina učitelů měšťanských škol – Ladislav Koubek, Bohumír Kujal, Vojtěch Pavlásek, Václav Pekárek, Dominik Ledvinka aj., kteří měli za sebou četné učitele, převážně komunistické orientace. Až na výjimky se tito učitelé dali plně do služeb KSČ, ochotně přejímali sovětský výchovný systém, volali po jednotné škole a odstranění všech tzv. buržoasních pozůstatků ve výchově a vzdělání. Ze školy se stalo výrazné politikum a školské úřady, instituce a učitelé se ocitli od května 1945 pod silným tlakem. Docházelo ke střetu mezi učiteli měšťanských škol se středoškolskými profesory. V této době

se stal častým tématem diskuzí pojem Jednotná škola. Jedná se o poněkud problematický termín, který se v historii české pedagogiky objevil mnohem dříve. Myšlenky a představy o jednotné škole se objevují již v letech před 1. světovou válkou, tedy v letech rakousko-uherské monarchie. Diskuze o jednotné škole probíhala intenzívně i v letech předmnichovské republiky (Václav Příhoda, jednotná devítiletá vnitřně diferenciovaná škola). Bouřlivé diskuze o školství, které probíhaly v prvních letech po skončení války, byly rázně ukončeny únorem 1948.

Literatura

- [1] Potůček, J., *Vývoj vyučování matematice na českých středních školách v období 1900–1945*, I. díl, Plzeň, 1992.
- [2] Potůček, J., *Vývoj vyučování matematice na českých středních školách v období 1900–1945*, II. díl, Plzeň, 1993.
- [3] Morkes, F., *Historický přehled postavení maturitní zkoušky a analýza jejích funkcí*, Praha, 2003.
- [4] Průcha, J. ed., *Pedagogická encyklopedie*, Portál, Praha, 2009.
- [5] Morkes, F., *Československé školy v letech 2. světové války*, Pedagogické muzeum J. A. Komenského, Praha, 2005.

RNDr. Dag Hrubý
Gymnázium, A. K. Vitáka 452
569 43 Jevíčko
e-mail: hruby@gymjev.cz